

Praca resocjalizacyjna ze skazanymi sprawcami przestępstw poza więzieniem

Autor: **Luisa Ravagnani**,
członek zespołu ekspertów unijnej sieci upowszechniania wiedzy o radykalizacji postaw

Praca resocjalizacyjna ze skazanymi sprawcami przestępstw poza więzieniem

ZASTRZEŻENIE PRAWNE

Dokument został przygotowany dla Komisji Europejskiej, ale wyraża jedynie poglądy autorów. Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek konsekwencje wynikające z wykorzystania tej publikacji. Więcej informacji na temat Unii Europejskiej można znaleźć na stronie internetowej <http://www.europa.eu>.

Luksemburg: Urząd Publikacji Unii Europejskiej, 2021

© Unia Europejska, 2021

Zasady ponownego wykorzystywania dokumentów Komisji Europejskiej zostały określone w decyzji Komisji 2011/833/UE z dnia 12 grudnia 2011 r. w sprawie ponownego wykorzystywania dokumentów Komisji (Dz.U. L 330 z 14.12.2011, str. 39). O ile nie zaznaczono inaczej, ponowne wykorzystanie tego dokumentu jest dozwolone na podstawie licencji Creative Commons Attribution 4.0 International (CC-BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Oznacza to, że ponowne wykorzystanie jest dozwolone pod warunkiem podania źródła i poinformowania o wprowadzonych zmianach.

W przypadku jakiegokolwiek wykorzystania lub powielania elementów, które nie są własnością Unii Europejskiej, konieczne może być uzyskanie zgody bezpośrednio od odpowiednich podmiotów dysponujących prawami autorskimi.

W ostatnich latach liczba osób skazanych na karę pozbawienia wolności za przestępstwa o charakterze terrorystycznym i/lub uznanych za zradykalizowane (lub zagrożone radykalizacją) skłoniła rządy do skupienia się na zagadnieniu resocjalizacji. Problem reintegracji zradykalizowanych osób ze społeczeństwem dotyczy (i nadal będzie dotyczyć) wielu krajów z powodu stosunkowo krótkich wyroków i stosowania również środków karnych niepozbawiających wolności ⁽¹⁾. Większość wyroków wydawanych w związku z terroryzmem w UE dotyczy dżihadystów, a kilka procesów dotyczyło kobiet i osób nieletnich, którzy dołączyli do Państwa Islamskiego w Iraku i Syrii. Ponadto rosnąca liczba osób powracających ze stref konfliktu, które zostały zradykalizowane do tego stopnia, że zaczęły stosować przemoc, może nie odbyć kary pozbawienia wolności ⁽²⁾.

Niniejszy dokument powstał w oparciu o doświadczenia zdobyte w kontekście UE i jest przydatny dla osób pierwszego kontaktu zajmujących się nadzorem kuratorskim oraz odpowiedzialnych za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych, a także personelu odpowiedzialnego za realizację strategii wyjścia z organizacji ekstremistycznej oraz pracowników zajmujących się wsparciem rodziny i społecznym, zaangażowanych w programy resocjalizacyjne dla sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych poza więzieniem.

Tło sytuacyjne, cel i różnice w stosunku do sprawców przestępstw przebywających w więzieniu

Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych odbywający karę poza więzieniem: tło sytuacyjne

Wielu zradykalizowanych sprawców przestępstw nie będzie miało zasądzonej długiej kary pozbawienia wolności, a niektórzy z nich w ogóle nie trafią do więzienia. Zamiast tego zostaną oni zobowiązani do wykonania pracy na rzecz społeczeństwa lub otrzymają warunkowe zawieszenie wykonania kary, co może zwiększyć ryzyko ponownego popełnienia przestępstwa lub powrotu do działalności bądź ugrupowań ekstremistycznych. W nadchodzących latach spodziewany jest wzrost liczby osób powracających ze stref konfliktu ze względu na dużą liczbę obywateli UE nadal tam przebywających (np. w Syrii i Iraku) ⁽³⁾. Ten złożony scenariusz wymaga dobrze ustrukturyzowanej organizacji długoterminowych strategii i programów resocjalizacji w celu zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go ⁽⁴⁾. Choć proces radykalizacji w środowisku więziennym był szeroko badany ⁽⁵⁾, obszar nadzoru kuratorskiego pozostaje wciąż niedostatecznie zgłębiany ⁽⁶⁾.

Najważniejsze cele dotyczące postępowania ze sprawcami brutalnych przestępstw ekstremistycznych można podzielić na ogólne i szczegółowe.

Cele ogólne to:

- Zapewnienie ochrony i bezpieczeństwa
- Zapobieganie ponownemu popełnieniu przestępstwa
- Wspieranie sprawców przestępstw poprzez oferowanie środków służących resocjalizacji i reintegracji ze społeczeństwem

Cele szczegółowe to:

- Zapobieganie radykalizacji innych osób i/lub członków rodziny
- Zapobieganie powiązaniom z istniejącymi ugrupowaniami terrorystycznymi

Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą napotkać dodatkowe problemy, takie jak podwójna stygmatyzacja (zarówno jako przestępcy, **jak i** terroryści) oraz brak społecznego przyzwolenia na

⁽¹⁾ Europol, European Union Terrorist Situation and Trend Report (TE-SAT) 2020, str. 30.

⁽²⁾ OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization That Lead to Terrorism. A Guidebook for Policymakers and Practitioners in South-Eastern Europe, str. 12.

⁽³⁾ Europol, European Union Terrorist Situation and Trend Report (TE-SAT) 2020, str. 48.

⁽⁴⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Rehabilitation Manual, str. 12.

⁽⁵⁾ Mulcahy et al., The Radicalisation of Prison Inmates: A Review of the Literature on Recruitment, Religion and Prisoner Vulnerability, str. 4–14.

⁽⁶⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), P&P, Dealing with radicalisation in a prison and probation context, p. 4; Cherney, The release and community supervision of radicalised offenders: issues and challenges that can influence reintegration, str. 1.

drugą szansę ⁽⁷⁾. Do zadań rządu należy wyjaśnienie – na forum publicznym i w dokumentach doraźnych – dlaczego resocjalizacja tych sprawców przestępstw jest najlepszym rozwiązaniem dla całego społeczeństwa.

Pozytywne rezultaty mogą przynieść tylko działania oparte na dostosowanej do każdego przypadku ocenie ryzyka i potrzeb oraz uwzględniające interesy i potrzeby zarówno danego sprawcy przestępstwa, jak i społeczności, a także będące efektem współpracy między wieloma instytucjami.

⁽⁷⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Ex Post Paper: Building Bridges, str. 4.

Różnice i podobieństwa między sprawcami brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywającymi w więzieniach i poza nimi: potrzeby i wyzwania

Tabela 1. Wady i zalety zarządzania kwestiami dotyczącymi sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywających w więzieniach i poza nimi

	Wady	Zalety
Sprawcy brutalnych przestępstw w ekstremistycznych w więzieniu	<p>Środowisko więzienne (ze specyficznymi dla niego problemami) może sprzyjać radykalizacji ⁽⁸⁾.</p> <p>W zależności od warunków więziennych (rozproszenie, koncentracja, połączenie ⁽⁹⁾) sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą radykalizować innych więźniów (np. prozelityzm).</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą zyskać w więzieniu zwolenników, którzy mogą stanowić zagrożenie dla ich dobrowolnego udziału w programach deradykalizacji lub demobilizacji.</p> <p>Jeśli sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych są również cudzoziemcami, napotkają dodatkowe trudności (podobnie jak większość cudzoziemskich więźniów „głównego nurtu”) w przyjęciu na zajęcia podczas pobytu w więzieniu lub do programów resocjalizacyjnych, w objęciu nadzorem kuratorskim lub skorzystaniu z innych sankcji lub środków alternatywnych (między innymi ze względu na fakt, że mogą zostać przeniesieni do kraju pochodzenia lub nie ma zaufania co do ich wiarygodności).</p> <p>Motywacja sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych do udziału w procesie resocjalizacji może wynikać z chęci skorzystania z sankcji lub środków alternatywnych zamiast odbywania do końca kary w więzieniu.</p>	<p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą postrzegać czas spędzony w więzieniu jako okazję do odpoczynku i zastanowienia się nad swoim życiem.</p> <p>Ekstremistyczni/zradykalizowani sprawcy przestępstw są pod stałym nadzorem; personel więzienny jest w stanie zidentyfikować możliwe elementy radykalizacji postaw.</p> <p>Pracownicy wielu instytucji mogą zainicjować proces resocjalizacji na początku pobytu w więzieniu i codziennie monitorować postępy.</p> <p>Kontakt sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych ze zradykalizowanymi ugrupowaniami jest znacznie ograniczony (środowisko więzienne ma znikomy kontakt ze światem zewnętrznym).</p>
Sprawcy brutalnych przestępstw w ekstremistycznych poza więzieniem	<p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych nie podlegają całodobowemu nadzorowi ze strony kuratorów lub personelu odpowiedzialnego za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą łatwo pozostawać w kontakcie z innymi sprawcami brutalnych przestępstw ekstremistycznych lub zradykalizowanymi ugrupowaniami za pośrednictwem Internetu lub innych form kontaktu.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych, którzy nie zostaną skazani na karę pozbawienia wolności, lecz zostaną umieszczeni bezpośrednio pod nadzorem personelu odpowiedzialnego za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych (lub w ogóle nie zostaną skazani), mogą bagatelizować konsekwencje swojego zachowania.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą popełniać nowe przestępstwa związane z terroryzmem lub przestępstwa pospolite.</p> <p>Jeśli warunki związane z zastosowanymi sankcjami lub środkami alternatywnymi są zbyt restrykcyjne, istnieje poważne ryzyko, że dany sprawca przestępstwa zostanie odesłany do więzienia / osadzony w więzieniu.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych, którzy nie uczestniczą w żadnym postępowaniu sądowym, nie są łatwo osiągalni ani zaangażowani w wycofanie się z działalności ekstremistycznej.</p>	<p>Pracownicy wielu instytucji są w stanie łatwiej pozostawać w kontakcie z rodzinami sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych i osobami powiązаныmi z nimi.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą uniknąć podwójnej stygmatyzacji.</p> <p>Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą dostarczać odpowiednich informacji zwrotnych dotyczących strategii zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go oraz mogą tworzyć skuteczne kontrnarracje lub alternatywne narracje skierowane do określonych grup docelowych ⁽¹⁰⁾.</p> <p>Resocjalizacja sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych zapewnia wyższy poziom uczestnictwa i wsparcia (lub przynajmniej brak otwartego sprzeciwu) ze strony społeczeństwa, przy jednoczesnym</p>

⁽⁸⁾ Basra, Neumann, Brunner, Criminal Pasts, Terrorist Futures: European Jihadists and the New Crime–Terror Nexus, str. 29.

⁽⁹⁾ RAN, Dealing with radicalisation in a prison and probation context, str. 7.

⁽¹⁰⁾ RAN, Counter narratives and alternative narratives, str. 4.

	Wady	Zalety
		<p>dążeniu do integracji społecznej i funkcjonalnej ⁽¹¹⁾.</p> <p>Udział ekstremistycznych/zradykalizowanych osób w programach demobilizacji może być pozytywnym punktem wyjścia do zmiany własnej tożsamości.</p>
Elementy wspólne	<p>Potrzeba silnej osobistej motywacji do zaniechania szkodliwych czynów.</p> <p>Kluczowe są wsparcie znaczących osób i pozytywne więzi społeczne w całym procesie resocjalizacji.</p> <p>Reintegracja obejmuje deradykalizację (demobilizację, zdystansowanie poznawcze).</p> <p>Proces reintegracji nie kończy się w ostatnim dniu odbywania kary pozbawienia wolności. Potrzebne są strategie wyjścia z organizacji ekstremistycznej, które uwzględniają uzyskanie przez sprawców przestępstw niezależności.</p> <p>Podejście wieloinstytucjonalne jest kluczem do stabilnej reintegracji ⁽¹²⁾.</p> <p>Oceny ryzyka/potrzeb powinny być dostosowane do indywidualnej sytuacji danego sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych.</p>	

Identyfikacja różnych grup docelowych wśród sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywających poza więzieniem

Uwagi wstępne

Przed określeniem różnych grup docelowych należy wziąć pod uwagę następujące kwestie.

1. Pierwszym krokiem w kierunku powodzenia procesu resocjalizacji jest rozwijanie opartych na zaufaniu relacji ze sprawcą brutalnych przestępstw ekstremistycznych.
2. Sprawcami brutalnych przestępstw ekstremistycznych mogą kierować motywacje ideologiczne, nieideologiczne lub mieszane. Niekoniecznie mają oni wyjątkowe potrzeby w porównaniu z innymi rodzajami sprawców przestępstw. Niektóre czynniki kryminogenne są podobne do tych występujących u przestępców „głównego nurtu” (np. izolacja społeczna, antyspołeczni współnicy, ograniczone wykształcenie, problemy z narkotykami/alkoholem/zdrowiem psychicznym i brak wsparcia ze strony rodziny) ⁽¹³⁾. Zaangażowanie przestępców w działalność organizacji ekstremistycznych może często mieć charakter oportunistyczny i egoistyczny, a nie ideologiczny. Ugrupowania terrorystyczne w coraz większym stopniu opierają się na wcześniej skazanych sprawcach przestępstw zaangażowanych w przestępczość pospolitą ⁽¹⁴⁾.
3. Zwalczanie przekonań ideologicznych już na początku nie zawsze jest dobrym rozwiązaniem; poznanie motywacji do popełnienia przestępstwa może przynieść lepsze rezultaty. Ocena tego, kiedy i jak rozpocząć pracę nad zdystansowaniem się od poglądów ekstremistycznych, będzie uwzględniała analizę historii danej osoby, jej głównych cech ⁽¹⁵⁾ i kontekstu, w którym generowany jest indywidualny ekstremizm.

⁽¹¹⁾ Among others, Pisiou, Radicalised and terrorist offenders released from prison: Community and family acceptance, str. 4.

⁽¹²⁾ UNODC, Handbook on the Management of Violent Extremist Prisoners, str. 44–62; OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization, str. 80; Radicalisation Awareness Network (RAN), Rehabilitation Manual, str. 7.

⁽¹³⁾ Cherney, The release and community supervision of radicalised offenders: issues and challenges that can influence reintegration, str. 7.

⁽¹⁴⁾ Rushchenko, Terrorist recruitment and prison radicalization: assessing the UK experiment of 'separation centres', str. 295–314.

⁽¹⁵⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Rehabilitation Manual, str. 17–19.

Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych są najważniejsi w procesie resocjalizacji. Powiązane badania ⁽¹⁶⁾, a także prace w dziedzinie **badania nad odkupieniem** ⁽¹⁷⁾, wskazują, że osobiste podejmowanie decyzji i szczerą chęć zmiany tożsamości są kluczowe dla powodzenia samego procesu resocjalizacji. Znalezienie sposobu na zainspirowanie sprawców przestępstw do aktywnego uczestnictwa w procesie resocjalizacji może być pierwszym wyzwaniem w ramach współpracy wielu instytucji.

Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywający poza więzieniem z różnych powodów: potrzeby i wyzwania

Tabela 2. Zarządzanie kwestiami dotyczącymi sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywających poza więzieniem: odpowiednie działania

Odbywanie ostatniej części kary poza więzieniem	Bezpośrednie objęcie nadzorem kuratorskim lub zastosowanie innych sankcji i środków alternatywnych	Brak skazania
<ul style="list-style-type: none"> Uwzględnienie potrzeb związanych z płcią i wiekiem. Zaangażowanie jak największej liczby uczestników w proces resocjalizacji. Jak najszybsze zaangażowanie kuratorów i personelu odpowiedzialnego za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych lub przynajmniej w ciągu ostatnich 6 miesięcy odbywania kary. Koordinowanie pracy funkcjonariuszy więziennych, kuratorów i personelu odpowiedzialnego za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych z działaniami pracowników zajmujących się realizacją strategii wyjścia z organizacji ekstremistycznej. Gromadzenie informacji o pochodzeniu sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych i potencjalnych zagrożeniach. 	<ul style="list-style-type: none"> Uwzględnienie potrzeb związanych z płcią i wiekiem. Zaangażowanie jak największej liczby uczestników w proces resocjalizacji. Koordinowanie pracy kuratorów i personelu odpowiedzialnego za wykonywanie sankcji lub środków alternatywnych z działaniami pracowników zajmujących się realizacją strategii wyjścia z organizacji ekstremistycznej. Ocena ewentualnego zagrożenia ze strony sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych dla społeczeństwa i nich samych. 	<ul style="list-style-type: none"> Uwzględnienie potrzeb związanych z płcią i wiekiem. Gromadzenie informacji / dzielenie się informacjami na temat ich doświadczeń za granicą, ich udziału w sieciach ekstremistycznych i ich osobistej motywacji do udziału w brutalnym ekstremizmie. Zrozumienie powiązań rodzinnych i społecznych oraz zidentyfikowanie potencjalnych aktualnych zagrożeń.

Należy zawsze zwracać szczególną uwagę na:

- Aspekty płci, wieku i roli odgrywanej w ugrupowaniach ekstremistycznych/terrorystycznych.
- Czas i wszelkie ważne wydarzenia osobiste, które mogą mieć decydujące znaczenie (urodzenie dziecka, rozpoczęcie pracy, zawarcie związku małżeńskiego).
- Obecność konkretnego celu w życiu danej osoby (silnie powiązanego z udanym procesem resocjalizacji).
- Rodzaj popełnionego przestępstwa (np. sprawcy przestępstw stosujący przemoc / niestosujący przemoc, motywowani ideologicznie / niemotywowani ideologicznie).

⁽¹⁶⁾ Hlavka et al., Exoffender accounts of successful reentry from prison, str. 4; Maruna et al., Looking-glass identity, str. 31.

⁽¹⁷⁾ Blumstein i Nakamura, Redemption in the presence of widespread criminal background checks, str. 327–360; Curcio et al., Gender Differences, str. 182–204.

- Rolę rodziny i społeczeństwa.

Potrzeba wdrożenia długoterminowego podejścia obejmującego wiele instytucji

Dlaczego podejście obejmujące wiele instytucji może mieć duże znaczenie?

W przypadku sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych, którzy są objęci nadzorem kuratora, decydującą rolę mogą odegrać sankcje i środki alternatywne lub środowisko, w którym skazany przebywa po wyjściu z więzienia. Odpowiedzialność za kontynuowanie pracy rozpoczętej w więzieniu, w ramach nadzoru kuratorskiego lub w innym środowisku, na zasadzie wolontariatu, spoczywa na różnych instytucjach, organizacjach i społecznościach. Aby zapobiec nakładaniu się działań lub określić kluczowy obszar zainteresowania, jak najszybciej powinna rozpocząć się współpraca między różnymi zaangażowanymi stronami.

Wszystkie istniejące modele współpracy między wieloma instytucjami (pomimo znacznych różnic między poszczególnymi krajami) wyznaczają następujące podstawowe elementy skutecznego współdziałania ⁽¹⁸⁾.

1. Wzajemne zrozumienie narzędzi oceny i znaczenia wyników.
2. Wyjaśnienie roli każdego z partnerów zgodnie z ich konkretnymi zadaniami zawodowymi oraz rozwijanie wzajemnego zaufania i motywacji.
3. Dzielenie się celami stosowanych strategii i zainteresowanie ich osiągnięciem.
4. Inicjowanie, wdrażanie i zapewnianie ciągłości i spójności współpracy między pracownikami więziennymi, kuratorami i personelem zajmującym się realizacją strategii wyjścia z organizacji ekstremistycznej.
5. Dzielenie się istotnymi informacjami (konieczne jest rozróżnienie między informacjami **poufnymi** i **wrażliwymi**: w przypadku tych drugich partnerzy powinni opracować skuteczny system ich udostępniania).

Skład sieci obejmujących wiele instytucji

Badania pokazują ⁽¹⁹⁾, że zespoły wieloinstytucjonalne powinny angażować różnych pracowników z następujących obszarów.

1. Specjaliści: specjaliści zajmujący się zapobieganiem brutalnemu ekstremizmowi i zwalczaniem go, pracownicy socjalni, osoby zajmujące się wsparciem psychologicznym, doradcy religijni.
2. Instytucje: wymiar sprawiedliwości, służby więzienne, służby kuratorskie, gminy, organy ścigania, agencje wywiadowcze, organizacje społeczeństwa obywatelskiego, szkoły.
3. Środowisko społeczne: społeczności, rodziny.

Gdy ludzie otrzymują wyrok niepozbawiający wolności lub w ogóle nie są skazywani, służby więzienne nie są angażowane; zaangażowanie wymiaru sprawiedliwości należy oceniać indywidualnie dla każdego przypadku.

Poszczególne osoby muszą uczestniczyć w okresowych i doraźnych szkoleniach oraz programach rozwojowych ze względu na bardzo specyficzne zadania, które wykonują na co dzień.

⁽¹⁸⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Ex Post Paper: Building Bridges, str. 2–6.

⁽¹⁹⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Rehabilitation Manual, str. 17; Radicalisation Awareness Network (RAN), Ex Post Paper: Triple P, str. 5.

Szczególna rola rodziny

Rodzina, jeden z istotnych czynników wymienionych powyżej, odgrywa kluczową rolę. Członkowie rodziny, jako potencjalnie **znaczące osoby**, powinni być zaangażowani w reintegrację, ale należy wziąć pod uwagę plusy i minusy takiego działania (przedstawione w tabeli 3 poniżej).

Tabela 3: Rodzina sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych: plusy i minusy ewentualnego zaangażowania w reintegrację

Zaangażowanie rodziny	
Plusy	Minusy
<ul style="list-style-type: none"> Łatwiej zebrać przydatne informacje o charakterze i życiu danego sprawcy przestępstwa. 	<ul style="list-style-type: none"> Komunikacja z rodziną może być utrudniona ze względu na bariery językowe.
<ul style="list-style-type: none"> Dzięki pośrednictwu rodziny łatwiej pomóc sprawcom przestępstw znaleźć zatrudnienie. 	<ul style="list-style-type: none"> Rodzina może być podejrzliwa i nieufna wobec władz.
<ul style="list-style-type: none"> W przypadku islamskich sprawców przestępstw rodzina odgrywa ważną rolę ze względów kulturowych i religijnych. 	<ul style="list-style-type: none"> Członkowie rodziny mogą mieć pewne trudności w zaakceptowaniu zaangażowania sprawcy przestępstwa w działalność terrorystyczną.
<ul style="list-style-type: none"> Jej zaangażowanie od samego początku pomaga monitorować dynamikę relacji między sprawcą przestępstwa a innymi członkami rodziny. 	<ul style="list-style-type: none"> Niektórzy członkowie rodziny mogą nie być w stanie zaoferować sprawcy przestępstwa stabilnego wsparcia.
<ul style="list-style-type: none"> Pomaga sprawcy przestępstwa w utrzymaniu/odbudowie pozytywnych sieci społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> Rodzina sama w sobie może być źródłem radykalizacji danej osoby.
<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie rodziny może być istotną motywacją do samodzielnej przemiany w kierunku zaniechania szkodliwych czynów. 	<ul style="list-style-type: none"> Zaangażowanie w reintegrację może powodować u członków rodziny napięcie emocjonalne / cierpienie psychiczne.

Choć rodzina może być pomocnym partnerem we współpracy wielu instytucji ⁽²⁰⁾, istnieją pewne okoliczności, które stwarzają zagrożenie:

- Potrzeba ochrony sprawcy przestępstwa przed jego rodziną (lub rodziny przed sprawcą przestępstwa).
- Brak chęci uczestnictwa członków rodziny w resocjalizacji (na przykład z powodu braku akceptacji zaangażowania krewnego w działalność terrorystyczną).
- Otrzymywanie gróźb przez członków rodziny od sprawcy przestępstwa w związku z takim zaangażowaniem.

W takich przypadkach jedyną opcją wydaje się utworzenie alternatywnej sieci.

Jednakże, nawet jeśli rodzina chce się zaangażować, pewne niemożliwe do przezwyciężenia problemy nie pozwalają jej na to:

- Duża odległość geograficzna od sprawcy przestępstwa.
- Zakaz odwiedzin sprawców przestępstw przez rodzinę lub krewnych.
- Problemy członków rodziny z narkotykami, alkoholem i dewiacją społeczną (wymaga to przywrócenia zdrowej dynamiki rodziny przed jakimkolwiek zaangażowaniem w proces reintegracji).

⁽²⁰⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Ex Post Paper: The role of family and social networks, str. 5–6.

Duża część dostępnej literatury na ten temat podkreśla znaczenie zaangażowania społeczeństwa i społeczności, choć może to mieć zarówno dobre, jak i złe strony. W każdym przypadku dokładne określenie dostępnych zasobów terytorialnych pomoże zrozumieć, które władze lokalne i których przedstawicieli społeczności warto zaangażować ⁽²¹⁾.

Jak powinna wyglądać współpraca zespołu obejmującego pracowników z wielu instytucji?

Podczas opracowywania programu resocjalizacji dla sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywających poza więzieniem kluczowe jest, aby zespół obejmujący pracowników z wielu instytucji jasno określił cele współpracy, a także wskaźniki powodzenia i niepowodzenia. Głównymi celami powinno być zapobieganie nowym przestępstwom i resocjalizacja sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych.

Podmioty dążące do osiągnięcia tych celów muszą pracować nad następującymi kwestiami:

- **Deradykalizacja** (opisywana jako proces, który pociąga za sobą wycofanie behawioralne i zdystansowanie poznawcze oraz prowadzi do tzw. **fazy wyjścia z organizacji ekstremistycznej**).
- **Wycofanie (behawioralne)**.

Te dwa cele niekoniecznie są nierozłączne i powinny być realizowane w ustalonej kolejności – mogą być osiągnięte w różnym czasie. Proces resocjalizacji obejmuje wiele etapów, z których każdy jest niezbędny do osiągnięcia ostatecznego celu: zapobiegania ponownemu popełnieniu przestępstwa.

Dobrze rokujące praktyki

W najnowszych dokumentach ⁽²²⁾ dostępny jest duży zestaw dobrze rokujących działań w zakresie zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go podczas odbywania kary poza więzieniem. W praktykach tych stosowane są następujące trzy ogólne podejścia.

- Wsparcie psychologiczne (sesje indywidualne lub grupowe).
- Wsparcie religijne i duchowe (kapelani zaangażowani w proces deradykalizacji powinni zostać przeszkoleni w tym zakresie).
- Wsparcie społeczne (zaangażowanie rodziny i przyjaciół w proces demobilizacji może być pomocne – przy zastrzeżeniach wspomnianych wcześniej; obecność zewnętrznego mentora może pomóc w zapewnieniu niezbędnych warunków do budowania opartych na zaufaniu relacji z innymi **znaczącymi osobami**).

⁽²¹⁾ European Forum for Urban Security, PREPARE, str. 20.

⁽²²⁾ Radicalisation Awareness Network (RAN), Collection of Approaches and practices; OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration, załącznik 2.

Obowiązujące dobre praktyki

Tabela 4. Główne podejścia w zakresie zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go w więzieniach i pod nadzorem kuratorskim

Główne kategorie dobrych praktyk w zakresie zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go w więzieniach i pod nadzorem kuratorskim	
Szkolenie dla pracowników pierwszego kontaktu	Tego rodzaju podejście jest najczęściej stosowane w ramach UE. Szczegóły mogą się znacznie różnić w zależności od kraju: czas trwania (od tygodni do lat), treść (skoncentrowana na jednym rodzaju brutalnego ekstremizmu lub przyjmująca szerszą perspektywę), zaangażowani eksperci i wybrana metodologia (sesje plenarne, grupy robocze, wymiana doświadczeń, krajowe i międzynarodowe seminaria lub konferencje). Głównym celem jest zaoferowanie docelowym odbiorcom przydatnych narzędzi z zakresu zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go. Szkolenie może koncentrować się tylko na określonym proponowanym działaniu (tak jest w przypadku francuskiego szkolenia instruktorów pracowników więziennych w zakresie wiedzy na temat agresywnej radykalizacji islamistycznej w zakładach karnych lub norweskiego szkolenia podstawowego dla funkcjonariuszy służb więziennych) ⁽²³⁾ lub może stanowić część szerszej strategii, która obejmuje wiele poziomów zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go.
Zaangażowanie/wsparcie społeczności	Praktyka ta wymaga silnego wsparcia ze strony administracji lokalnej i wykorzystuje sieć społeczną sprawcy przestępstwa w celu określenia jego konkretnych potrzeb. Wsparcie może być oferowane na różnych etapach: w areszcie tymczasowym, przed zwolnieniem, w trakcie nadzoru kuratorskiego lub w ramach innych sankcji i środków alternatywnych. Współpraca wielu instytucji i długoterminowe projekty są kluczem do sukcesu (przykład można znaleźć w austriackim Social Net Conferencing). ⁽²⁴⁾
Kontrnarracje / alternatywne narracje ⁽²⁵⁾	Praktyka ta przyjmuje podwójną perspektywę (wykorzystanie kontrnarracji / alternatywnych narracji) i bazuje na ocenie poszczególnych przypadków w celu ustalenia, która z nich jest najbardziej odpowiednia do osiągnięcia pożądanego rezultatu: alternatywne narracje opierają się na pozytywnych podstawowych wartościach społecznych, takich jak: tolerancja, wolność, otwartość i demokracja; kontrnarracje kwestionują ideologie, podkreślając różne aspekty (emocjonalne, teologiczne, historyczne itp.). Interesującym przykładem jest austriacka praktyka deradykalizacji w więzieniu ⁽²⁶⁾ .
Model mentorski	Praktyka ta opiera się na obecności znaczącej osoby , która uczestniczy w procesie reintegracji. Jej relacje ze sprawcą przestępstwa muszą opierać się na wzajemnym zaufaniu. Znacząca osoba aktywnie uczestniczy w opracowywaniu planu mającego na celu ułatwienie reintegracji i uniknięcie ponownego popełnienia przestępstwa. Znacząca osoba może pochodzić z sieci społecznościowej sprawcy przestępstwa lub ochotnika. Przykładem jest wdrożona w Holandii praktyka inkluzji ⁽²⁷⁾ .

Oprócz wyżej wymienionych podejść, niektóre praktyki są specjalnie zaprojektowane do zarządzania kwestiami dotyczącymi sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych przebywających poza więzieniem. Praktyki te podchodzą do danej kwestii z różnych stron, jak pokazano poniżej.

1. Uczestnictwo sprawców przestępstw w programie

Uczestnictwo może być dobrowolne lub obowiązkowe / oparte na decyzji sądu.

⁽²³⁾ RAN, Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism – Prison and Probation Interventions, str. 678, str. 718.

⁽²⁴⁾ Ibidem, str. 689.

⁽²⁵⁾ RAN, Counter narratives and alternative narratives, str. 4–5.

⁽²⁶⁾ RAN, RAN, Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism – Prison and Probation Interventions, str. 655.

⁽²⁷⁾ Ibidem, str. 658.

- a) **Dobrowolne.** Osoby, które były zaangażowane w działalność ugrupowań ekstremistycznych/zradykalizowanych, samodzielnie decydują się na opuszczenie tych ugrupowań i uczestnictwo w programie.

Tak jest w przypadku fińskiego programu **RADINET**, który wspiera zaprzestanie stosowania przemocy umotywowanej ideologicznie poprzez konkretne działania, takie jak mentoring. Fakt, że program ten jest realizowany we współpracy z organizacją pozarządową, sprzyja budowaniu zaufania uczestników ⁽²⁸⁾.

- b) **Obowiązkowe / oparte na decyzji sądu.** Program ten stanowi szczególną część wykonywania wyroku poza więzieniem i jest zazwyczaj opracowywany we współpracy z kuratorami poza środowiskiem więziennym.

Przykład takiego podejścia można znaleźć we francuskim programie **Research and Intervention on Violent Extremism (RIVE)** ⁽²⁹⁾.

2. Ogólne podejście programu

Może opierać się na wsparciu ze strony konkretnych specjalistów lub na usystematyzowanej współpracy wielu instytucji.

- a) **Wsparcie ze strony konkretnych specjalistów.** To dostosowane do potrzeb podejście do sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych i osób związanych ze sprawcami brutalnych przestępstw ekstremistycznych opiera się na ocenie ryzyka i potrzeb. Analizuje najważniejsze czynniki wpływające na osobistą historię – lub ścieżkę prowadzącą do – (brutalnego) ekstremizmu/radykalizacji i opiera się na wsparciu ze strony wyszkolonych ekspertów (takich jak psychiatry, teolodzy i pracownicy ochrony zdrowia).

Interesującym przykładem jest program **Family Support Centre** w Holandii. Program ten jest realizowany na zasadzie dobrowolności i angażuje lokalną gminę, członków rodziny i Dutch Exit Centre. Zapewnia informacje, porady i wsparcie dla osób martwiących się o członka rodziny, który uległ radykalizacji postaw. Program Family Support Centre opiera się na wiedzy eksperckiej wielu specjalistów ⁽³⁰⁾.

- b) **Usystematyzowana współpraca wielu instytucji.** Programy te, oparte na istniejących/rozwijających się sieciach, mogą obejmować różnych dostawców usług społecznych, system opieki zdrowotnej i system edukacji, a także policję, agencje wywiadowcze i systemy bezpieczeństwa. Podejście wieloinstytucjonalne jest zazwyczaj wspierane przez **mentoring i/lub doradztwo**.

Mentoring

Dobrym przykładem jest duńskie miasto **Aarhus** ⁽³¹⁾, które koncentruje się na powracających zagranicznych bojownikach terrorystycznych w oparciu o zasadę dobrowolności, jeśli ocenia się, że nie stanowią oni zagrożenia dla społeczności. Współpraca wielu instytucji stanowi matrycę operacyjną programu: przeszkoleni mentorzy odgrywają rolę znaczących osób w życiu codziennym, a także w stosownych przypadkach udzielają porad w kwestiach religijnych. Uczestnicy otrzymują wsparcie w znalezieniu pracy i mieszkania oraz mogą bezpłatnie korzystać z pomocy psychologicznej

⁽²⁸⁾ OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration, str. 123.

⁽²⁹⁾ OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration, str. 123.

⁽³⁰⁾ Ibidem, str. 127.

⁽³¹⁾ Ibidem, str. 122.

i opieki medycznej (32). Inne podobne podejścia są wdrażane w wielu krajach UE, np. w Finlandii (**RADINET**) (33), Niemczech (**Violence Prevention Network**) (34) i Wielkiej Brytanii (**Desistance and Disengagement programme**) (35).

Doradztwo

Niemiecki projekt **Hayat** (36) oferuje wsparcie doradcze dla kilku grup docelowych (np. osób już zradykalizowanych, osób narażonych na brutalną radykalizację i osób podróżujących do stref konfliktu). Każdy, kto jest powiązany z osobą potencjalnie narażoną na (brutalną) radykalizację, może skorzystać ze wsparcia oferowanego w ramach projektu Hayat.

3. Grupa docelowa programu

Grupy docelowe obejmują sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych w ujęciu ogólnym lub sprawców przestępstw i powracających zagranicznych bojowników terrorystycznych.

- a) **Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych w ujęciu ogólnym (program wyjścia z organizacji ekstremistycznej).** Niektóre z istniejących dobrych praktyk skierowane są do ogółu odbiorców w celu zaangażowania (brutalnych) ekstremistów / zradykalizowanych osób, które niekoniecznie zostały (już) skazane, ale starają się odrzucić ideologię ekstremistyczną i zaprzestać stosowania przemocy. Uczestnictwo w tego rodzaju programie jest zazwyczaj dobrowolne.

Francuska organizacja **Entr'Autres** współpracuje ze zradykalizowanymi osobami, które chcą odrzucić ideologię dżihadu. Podejście to ma na celu wzmocnienie więzi rodzinnych i pomaga klientom w podejmowaniu codziennych wyzwań, aby ułatwić ich reintegrację ze społecznością (37). Innymi przykładami są niemiecki program **Hayat** (wspomniany powyżej) i program **EXIT Sweden** (38).

- b) **Sprawcy przestępstw i powracający zagraniczni bojownicy terrorystyczni.** Są to dobre praktyki skierowane w szczególności do osób, które zostały oskarżone lub skazane za przestępstwa o charakterze terrorystycznym lub zidentyfikowane jako zradykalizowane na etapie przed wydaniem wyroku lub po nim. Zazwyczaj uczestnictwo w tych programach nie jest dobrowolne, lecz ściśle związane z decyzjami sądu. W niektórych przypadkach nieprzestrzeganie wymogów może prowadzić do wszczęcia postępowania w sprawie naruszenia zasad lub odesłania do więzienia.

Przykłady można znaleźć we francuskim programie **Research and Intervention on Violent Extremism (RIVE)** (39). Stosowane podejście mentorskie ma na celu deradykalizację i reintegrację społeczną osób w wieku powyżej 18 lat, które zostały oskarżone o popełnienie aktów terrorystycznych lub zidentyfikowane przez służby kuratorskie jako zradykalizowane na etapie przed wydaniem wyroku lub po nim. Program jest finansowany przez francuskie Ministerstwo Sprawiedliwości i jest rozwijany we współpracy ze służbami kuratorskimi. Inne przykłady organizacji lub programów oferujących takie wsparcie to niemiecka organizacja pozarządowa **Violence Prevention**

(32) Ibidem, str. 122.

(33) Ibidem, str. 123.

(34) Ibidem, str. 126.

(35) Ibidem, str. 129.

(36) Ibidem, str. 125.

(37) OSCE, Non-Custodial Rehabilitation and Reintegration, str. 124.

(38) Ibidem, str. 128.

(39) Ibidem, str. 124.

Network ⁽⁴⁰⁾, duński program **Back on Track** ⁽⁴¹⁾ oraz brytyjski **Desistance and Disengagement Programme** ⁽⁴²⁾.

Wnioski i ogólne zalecenia

Sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych są najważniejsi w procesie resocjalizacji – bez ich pewnego i szczerego zaangażowania w program resocjalizacja nie jest możliwa. Jednakże nawet przy aktywnym udziale i pozytywnym nastawieniu sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych nie należy być pewnym wyników, ponieważ na proces może w sposób negatywny i nieoczekiwany wpłynąć wiele zmiennych (np. kryzysy osobiste sprawców przestępstw (w zależności od czynników wewnętrznych lub zewnętrznych), ingerencja starych sieci przestępczych lub reintegracja z wrogim społeczeństwem).

Niemniej, dzięki opisanym powyżej doświadczeniom związanym z resocjalizacją można sformułować kilka kluczowych zaleceń.

Kluczowe zalecenia

- 1) **Powinny istnieć programy mające zastosowanie do wszystkich form (brutalnego) ekstremizmu/radykalizacji.** Każdy, kto chce odejść od jakiegokolwiek formy brutalnej ideologii, powinien być w stanie uzyskać wsparcie.
- 2) **Uwzględnienie różnych form ekstremizmu w podejściu do resocjalizacji może pomóc pracownikom** nabywać doświadczenie i czerpać korzyści z powiązanych dziedzin.
- 3) **Potrzebna jest współpraca wielu instytucji w zakresie zapobiegania brutalnemu ekstremizmowi i zwalczania go oraz reintegracji sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych.** Ani agencje bezpieczeństwa, ani organizacje pozarządowe nie są w stanie same odnieść sukcesu w tym przedsięwzięciu. Wszystkie podmioty muszą określić pełne poszanowania i efektywne struktury współpracy i wymiany informacji.
- 4) **Skupienie się na wycofaniu behawioralnym.** Szczególnie w przypadku sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych należy koncentrować się przede wszystkim na zapobieganiu popełnianiu przez nich aktów przemocy i innych przestępstw w przyszłości.
- 5) **Zapewnienie współmierności i ciągłości.** Działania muszą opierać się na spersonalizowanych ocenach ryzyka oraz potrzeb, a także muszą uwzględniać pozytywne i negatywne konsekwencje wszystkich działań związanych z daną osobą i odpowiednią społecznością. Co więcej, w trakcie całego procesu musi być zachowana ciągłość, w tym podczas przechodzenia z więzienia do programów nadzoru kuratorskiego.
- 6) **Zmniejszenie stygmatyzacji** poprzez ograniczenie szufladkowania osób i poszerzenie w społeczności wiedzy na temat znaczenia programów resocjalizacji. **Unikanie wzmocnienia przekonania, że sprawcy brutalnych przestępstw ekstremistycznych są traktowani w sposób uprzywilejowany**, ponieważ może to wywołać uczucie gniewu i frustracji wśród członków społeczności.
- 7) **Szkolenie i angażowanie społeczności, rodzin, gmin i władz lokalnych** w celu zrozumienia przez te podmioty znaczenia programów resocjalizacji i przyczyniania się do tworzenia sprzyjającego środowiska.
- 8) **Od samego początku uwzględnienie i zaplanowanie konkretnych podejść skoncentrowanych na potrzebach związanych z płcią, wiekiem, religią i pochodzeniem etnicznym.**

⁽⁴⁰⁾ Ibidem, str. 126.

⁽⁴¹⁾ Ibidem, str. 122.

⁽⁴²⁾ Ibidem, str. 129.

- 9) **Zwiększenie istniejącego potencjału wszystkich zainteresowanych stron i podmiotów zaangażowanych w programy resocjalizacji** oraz inwestowanie w rozwój niezbędny do zaspokojenia nowych potrzeb w miarę ich pojawiania się i identyfikowania.
- 10) **Wdrażanie sprawiedliwości naprawczej i angażowanie ofiar sprawców brutalnych przestępstw ekstremistycznych (w zależności od ich własnych potrzeb).**

Warto także przeczytać

Bui, H. N. i Morash, M. (2010). The impact of network relationships, prison experiences, and internal transformation on women's success after prison release. *Journal of Offender Rehabilitation*, 49(1), 1–22. <https://doi.org/10.1080/10509670903435381>

Radicalisation Awareness Network. (2019). Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism – Prison and probation interventions. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/prison-and-probation-interventions_en.pdf

Veysey, B. M., Christian, J. i Martinez D. J. (Eds.) (2009). *How offenders transform their lives*. Routledge.

Radicalisation Awareness Network (2020). *RAN Rehabilitation manual. Rehabilitation of radicalised and terrorist offenders for first-line practitioners*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_rehab_manual_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2016). *Approaches to violent extremist offenders and countering radicalisation in prison and probation*. Working Paper, RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-p-and-p/docs/ran_pp_approaches_to_violent_extremist_en.pdf

Odniesienia

Basra, R., Neumann, P. R. i Brunner, C. (2016). *Criminal pasts, terrorist futures: European jihadists and the new crime-terror nexus*. International Centre for the Study of Radicalisation. <http://icsr.info/2016/10/new-icsr-report-criminal-pasts-terrorist-futures-european-jihadists-new-crime-terror-nexus/>

Blumstein, A. i Nakamura, K. (2009). Redemption in the presence of widespread criminal background checks. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 47(2), 327-359. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2009.00155.x>

Cherney, A. (2018). The release and community supervision of radicalised offenders: Issues and challenges that can influence reintegration. *Terrorism and Political Violence*, 119–137 (Online). <https://doi.org/10.1080/09546553.2018.1530661>

Curdio, G., Pattavina A. i Fisher, W. (2018). Gender differences on the road to redemption. *Feminist Criminology*, 13(2), 182-204. <https://doi.org/10.1177/1557085116654566>

European Forum for Urban Security. (2019). *PREPARE Preventing radicalisation in probation and release – Perspectives and practices at the local level*. European Forum for Urban Security.

https://issuu.com/efus/docs/publication_prepare_ang-web/s/166577

Europol. (2020). *European Union terrorism situation and trend report (TE-SAT) 2020*. European Union Agency for Law Enforcement Cooperation. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/european-union-terrorism-situation-and-trend-report-te-sat-2020>

Hlavka, H., Wheelock, D. i Jones, R. (2015). Exoffender accounts of successful reentry from prison. *Journal of Offender Rehabilitation*, 54(6), 406–428. <https://doi.org/10.1080/10509674.2015.1057630>

Institute for Strategic Dialogue i RAN Centre of Excellence. (2015). *Counter narratives and alternative narratives*. Issue paper, RAN Centre of Excellence. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/issue_paper_cn_oct2015_en.pdf

Maruna, S., Le Bel, T. P., Naples, M. i Mitchell, N. (2011). Looking-glass identity transformation: Pygmalion and Golem in the rehabilitation process. In B. M. Veysey, Christian, J. i Martinez D. J. (red.), *How offenders transform their lives* (str. 30–55). Routledge.

Mulcahy, E., Merrington, S. i Bell, P. J. (2013). The radicalisation of prison inmates: a review of the literature on recruitment, religion and prisoner vulnerability. *Journal of Human Security*, 9(1), 4–14.

<https://doi.org/10.12924/johs2013.09010004>

Nugent, B. i Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 568–584.

<https://doi.org/10.1177/1748895816634812>

OSCE. (2020). *Non-custodial rehabilitation and reintegration in preventing and countering violent extremism and radicalization that lead to terrorism – A guidebook for policymakers and practitioners in south-eastern Europe*. Organization for Security and Co-operation in Europe.

<https://www.osce.org/files/f/documents/d/7/444838.pdf>

Radicalisation Awareness Network (b.d.). *Dealing with radicalisation in a prison and probation context*.

Dokument roboczy. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-news/docs/ran_p_and_p_practitioners_working_paper_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2016). *Working Group meeting – Multi-agency cooperation*. Ex post paper.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-p-and-p/docs/ran_p_p_multiagency_cooperation_around_radicalised_offenders_stockholm_24-25022016_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2018). *The role of family and social networks in the rehabilitation of (violent) extremist and terrorist offenders*. Ex post paper, RAN Centre of Excellence.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/about-ran/ran-p-and-p/docs/ran_pp_role_family_social_networks_rehabilitation_extremist_terrorist_offenders_06-07_03_2018_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2018). *Triple P: Coordination and collaboration between police, prison and probation services in dealing with violent extremist and terrorist offenders*. Ex post paper, RAN Centre of Excellence.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ex-post_paper_joint_event_pol_pp_ptimising_triple_p_20-21_09_2018_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2019). *Building bridges*. Ex post paper, Radicalisation Awareness Network.

https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_exit_pp_building_bridges_prague_050619_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2019). *Radicalised and terrorist offenders released from prison: Community and family acceptance*. Ex post paper. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_pp_yfc_community_family_acceptance_prague_20190606_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2019). *Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism. Approaches and practices*. RAN Collection of Approaches and Practices. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/ran_collection-approaches_and_practices_en.pdf

Radicalisation Awareness Network (2020). *Rehabilitation manual. Rehabilitation of radicalised and terrorist offenders for first-line practitioners*. https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-papers/docs/ran_rehab_manual_en.pdf Rushchenko, J. (2019). Terrorist recruitment and prison radicalization: Assessing the UK experiment of 'separation centres'. *European Journal of Criminology*, 16(3), 295–314. <https://doi.org/10.1177/1477370819828946>

UNODC. (2016). *Handbook on the management of violent extremist prisoners and the prevention of radicalization to violence in prisons*. United Nations Office on Drugs and Crime. https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_VEPs.pdf

O autorze:

Luisa Ravagnani jest badaczką w dziedzinie kryminologii i kryminologii penitencjarnej oraz profesorem kryminologii terroryzmu i przestępstw międzynarodowych na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Brescii we Włoszech. Jest autorką ponad 60 publikacji z zakresu więziennictwa i nadzoru kuratorskiego. Ponadto w latach 2005–2015 była sędzią ekspertem w Sądzie Nadzoru w Brescii, po czym zrezygnowała z tego stanowiska, aby pełnić funkcję rzecznika praw więźniów w Brescii. Od 1996 roku prowadzi autoryzowaną przez włoskie Ministerstwo Sprawiedliwości działalność wolontariacką w więzieniach.

WIĘCEJ INFORMACJI NA TEMAT UE

W Internecie

Informacje na temat Unii Europejskiej w językach urzędowych UE można znaleźć na stronie internetowej:
https://european-union.europa.eu/index_pl

Publikacje UE

Publikacje UE można pobrać lub zamówić bezpłatnie bądź odpłatnie na stronie:
<https://op.europa.eu/pl/web/general-publications/publications>. Wiele bezpłatnych publikacji można otrzymać po skontaktowaniu się z Europe Direct lub lokalnym centrum informacyjnym (patrz https://european-union.europa.eu/contact-eu_pl).

Przepisy UE i dokumenty

Wszystkie akty prawne UE od 1952 roku we wszystkich językach urzędowych można znaleźć w serwisie EUR-Lex: <http://eur-lex.europa.eu>

Otwarte dane z UE

Na stronie Europejskiego Portalu Danych (<https://data.europa.eu/pl>) można znaleźć bazy danych z UE. Można je pobrać i korzystać z nich bezpłatnie, zarówno w celach komercyjnych, jak i niekomercyjnych.

Radicalisation Awareness Network

Publications Office
of the European Union